

Programma COVID-19 en werk

Voorstel voor ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Centrum Werk Gezondheid en C-support
01 maart 2021

Achtergrond

Een COVID-19 infectie kan grote gevolgen hebben voor het werk. Vooral bij mensen bij wie de klachten langdurig aanhouden. Zoals het er nu uitziet betreft dit een kleine groep, circa 1% van alle mensen na een coronabesmetting¹, maar wel een *jonge* groep die volop in het arbeidsleven staat. Dit volgt uit onderzoek en uit de ervaringen van C-support die COVID-19 patiënten begeleidt (bijlage 1).

Om ervoor te zorgen dat mensen met langdurige coronaklachten aan het werk kunnen blijven, is meer aandacht, ondersteuning en (onderbouwde) kennis over COVID-19 en werk nodig. Bij werkgevers, arbozorgprofessionals, zorgprofessionals maar ook bij de werkenden met deze klachten zelf. Tijdig ingrijpen met kennis van de ziekte lijkt een belangrijk element om langdurig uitval uit het arbeidsproces te voorkomen. Dit volgt ook uit de lessen van andere infectieziekten zoals Q-koorts en Lyme.

Met steun van ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) is in oktober 2020 C-support opgericht die COVID-19 patiënten 1 op 1 begeleidt en nazorg biedt. Ook op het gebied van werk en inkomen. Naast coronapatiënten kunnen (zorg)professionals en bijvoorbeeld gemeenten met vragen bij C-support terecht. Er is duidelijk behoefte aan deze ondersteuning: in de periode oktober 2020 – medio februari 2021 hebben 1.600 coronapatiënten de weg gevonden naar C-support en zijn er vele vragen vanuit (zorg)professionals beantwoord.

Toch bereikt C-support nog niet de gehele groep. Het lijkt erop dat nu vooral hoogopgeleide mensen met coronaklachten de weg naar deze hulp vinden. Er is behoefte aan opschaling op een andere manier. De motie van de Tweede Kamerleden 5.1.2e van Weyenberg D66 en Jasper van Dijk SP van 19 november 2020 verzoekt de regering dan ook: *... om stichting C-support op het gebied van arbeidsintegratie van ex-coronapatiënten extra te ondersteunen door te faciliteren dat de expertise wordt gedeeld vanuit bijvoorbeeld Stichting Centrum Werk Gezondheid en door additionele onderzoekscapaciteit te bieden*.

Dit is de reden dat Stichting Centrum Werk Gezondheid en C-support op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), Directie Gezond & Veilig Werken dit programma COVID-19 en werk hebben opgesteld.

Het programma kent enkele uitgangspunten. Eén daarvan is dat goed werk² bijdraagt aan de gezondheid: *arbeid als medicijn*. Een andere is dat voor een goede begeleiding een *multidisciplinaire aanpak* van belang is, met de regie bij degene die het treft. En binnen het programma vormt *doelgroep participatie* een belangrijke pijler bij de ontwikkeling en de uitvoering van de activiteiten. Naast de fysieke impact van corona geven we aandacht aan de *psychische gevolgen/burn-out* en sociale effecten van COVID-19 infectie en behandeling.

Het programma richt zich op de volgende doelgroepen: (vertegenwoordigers van) werknemers en zelfstandig werkenden met langdurige coronaklachten, *werkgevers*, *arbozorgprofessionals*, *zorgprofessionals* en andere professionals met belangstelling voor COVID-19 (zoals UWV-professionals).

De focus van het programma is COVID-19 en werk, met waar mogelijk een vertaalslag naar infectieziekten breed: de verwachting is dat veel aspecten rond werk vergelijkbaar zijn voor alle infectieziekten, en een kleiner deel ziekte specifiek is.

¹ Voor de leesbaarheid gebruiken we de termen COVID-19 en corona door elkaar. Beide zijn een aanduiding voor de officiële naam van dit virus: SARS-CoV-2.

² Goed werk is werk dat bij je past, je uitdagingen en een fatsoenlijk inkomen biedt in veilige en gezonde arbeidsomstandigheden.

Centrum Werk Gezondheid is coördinator en penvoerder van het programma en regisseert in samenwerking met C-Support het programma. In de uitvoering werken Centrum Werk Gezondheid en C-support samen. C-support krijgt van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) subsidie om COVID-19 patiënten te adviseren en te begeleiden en om goede nascholing en onderzoek te stimuleren, in navolging op haar eerdere taak voor Q-koorts patiënten. Juist ook op het gebied van werk, volgend uit de lessen van Q-koorts en het grote belang voor het thema werk en inkomen voor mensen met COVID-19 klachten. Vanuit die optiek vallen werkzaamheden uitgevoerd door C-support binnen dit programma onder de reeds verleende subsidie door VWS.

Een adviescommissie begeleidt het programma en de activiteiten, en adviseert over de koers en ontwikkelingen. In deze commissie zijn in ieder geval vertegenwoordigers van de doelgroepen van dit programma vertegenwoordigd: ervaringsdeskundige werknemers en zelfstandig werkenden, werkgevers, arbozorgprofessionals en zorgprofessionals.

Samenvatting

Dit programma biedt voorlichting en scholing over COVID-19 en werk aan werknemers, werkgevers, zelfstandig werkenden, arbozorgprofessionals, zorgprofessionals en andere professionals met belangstelling voor COVID-19 en werk. Naast de fysieke impact van corona geven we aandacht aan de psychische gevolgen/burn-out en sociale effecten van COVID-19 infectie en behandeling. Met als doel dat mensen met langdurige coronaklachten aan het werk kunnen blijven, nu en in de toekomst. Een landelijke netwerksessie met afvaardiging van de genoemde doelgroepen vormt de start van het programma én van een netwerk dat deze kennis verder mee helpt ontwikkelen en uitdragen. Om zo een grotere groep coronapatiënten en (zorg)professionals te bereiken. Het streven is dat parallel en waar mogelijk gekoppeld aan de activiteiten van dit programma een onderzoeksprogramma start dat wetenschappelijk onderbouwde inzichten biedt in het handelen bij COVID-19 en werk. En op den duur breder over postinfectieuze klachten en werk. Want dat is een ander streven: dat over 5 jaar eenieder weet hoe te handelen om bij een volgende uitbraak van een infectieziekte werkbehoud bij klachten voorop te kunnen stellen.

Schematische weergave onderdelen van programma

Het programma COVID-19 en werk kent 5 onderdelen: kick-off sessie, voorlichting, scholing, opzet van onderzoek en vertaling naar postinfectieuze klachten en werk. Tussen de diverse onderdelen zitten dwarsverbanden, waarbij kennis en ervaringen vanuit het ene onderdeel in het andere deel toepassing krijgen. Een overzicht van het programma met deze dwarsverbanden staat in onderstaand schematische weergave van het programma en is ook opgenomen in bijlage 2.

PROGRAMMA COVID-19 EN WERK – 2021-2023

ACTIVITEITENPLAN

A. Kick-off

Het delen van ervaringen en kennis is urgent: iedereen is zoekende. Er is nog onvoldoende informatie, laat staan wetenschappelijke onderbouwde data, beschikbaar hoe te handelen bij langdurige COVID-19 klachten en werk. Het gaat om zowel fysieke als psychische en ook sociale aspecten van COVID-19.

Om die reden starten we met een kick-off sessie waar veel belanghebbenden op een eenvoudige, laagdrempelige wijze de nodige ervaringen en kennis snel met elkaar kunnen delen. Tevens heeft deze sessie tot doel om de deelnemers als een netwerk bij het programma te betrekken om zo de kennis rond COVID-19 en werk verder mee te helpen ontwikkelen en uit te dragen.

Vanwege de **netwerkfunctie** nodigen we mensen uit die de kennis, informatie en ervaringen in hun eigen netwerk kunnen doorzetten. Dan komen we onder meer uit op vertegenwoordigers van werknemers, zelfstandig werkenden, werkgevers, arbozorgprofessionals en zorgprofessionals. Aangevuld met ervaringsdeskundige werkenden, professionals, onderzoekers en andere relaties uit het netwerk van ministerie van SZW, Centrum Werk Gezondheid en C-support die we relevant achten voor deze sessie.

Het streven is een compacte, online bijeenkomst van circa 2 uur. Indien mogelijk binnen de coronamaatregelen, is een kleine groep deskundigen op het gebied van COVID-19 en werk fysiek op locatie aanwezig. Met als achterliggende reden om de sessie meer 'levendig' en interactief te houden. Enkel van deze deskundigen geven een korte plenaire presentatie. De deelnemers kunnen via een moderator vragen stellen aan de deskundigen, die in de chat of plenair een antwoord krijgen. Een onafhankelijk dagvoorzitter begeleidt het gesprek. Daarnaast vinden er online break out rooms plaats in kleinere groepen onder leiding van een procesbegeleider om onderling uitgebreider en persoonlijker informatie uit te wisselen.

Na afloop van de kick-off vragen we de deelnemers of ze ons ideeën voor het programma willen toesturen en of ze deel willen uitmaken van het netwerk COVID-19 en werk.

Van de sessie maken we opnamen, zodat die ook later te gebruiken zijn bij andere onderdelen van het programma.

De naam kick-off sessie krijgt een meer uitnodigende naam: dit is de werktitel.

Gezien de urgentie van het snel willen delen van kennis en ervaringen, vindt de kick-off sessie zo snel mogelijk plaats. We starten met de voorbereiding van de kick-off in maart 2021 en streven het organiseren van de kick-off sessie tweede helft 2021.

Planning

Periode van voorbereiden: maart – april 2021

Kick-off sessie: tweede helft april 2021

Doel en resultaten

Het doel van de kick-off sessie is het agenderen van het belang van werkbehoud en vroegtijdig ingrijpen bij langdurige coronaklachten en het delen van kennis en ervaringen om dit te bereiken. Daarnaast is de opzet zodanig dat de groep deelnemers kan gaan fungeren als 'warm' netwerk om te betrekken bij de verdere ontwikkeling en verspreiding van kennis over COVID-19 en werk.

B. Voorlichting

Gezien de urgentie van het willen verspreiden van informatie en kennis, starten we ook bij voorlichting met online-activiteiten en, zodra dit mogelijk is binnen de coronamaatregelen, met fysieke activiteiten. Zodat we uitkomen op een blended vorm van voorlichting (online en fysiek) waardoor we een grotere doelgroep beogen te bereiken dan alleen via online-informatie en online-voorlichting.

Naast de fysieke impact van corona geven we aandacht aan de psychische gevolgen/burn-out en sociale effecten van COVID-19 infectie en behandeling in de voorlichtingsactiviteiten.

Op termijn willen we de scholingsactiviteiten door ontwikkelen naar voorlichtingsactiviteiten postinfectieuze klachten en werk (programmaonderdeel 5).

Voorlichtingsactiviteit 1: online-informatie

We maken een overzicht van wat er bekend is aan informatie, tips en tools over langdurige coronaklachten en werk. Voor werknemers, zelfstandig werkenden, werkgevers, arbozorgprofessionals en zorgprofessionals. Als er nog weinig voorhanden is, bekijken we welke tools vanuit andere ziektegebieden relevant kunnen zijn voor COVID-19 en werk. Zo blijkt een tool die is ontwikkeld voor Q-koorts en werk ook handig te zijn voor werkende mensen met coronaklachten³. En is er een e-learning voor arbo- en zorgprofessionals over de zorg rond postinfectieziekten vanuit Q-support en E-infuse die ook aandacht besteedt aan arbeidsparticipatie en daarmee ook relevant is voor COVID-19 en werk⁴.

Deze informatie plaatsen we op de website van C-support, op een overzichtelijke, snel te vinden manier voor iedere doelgroep. Gezien de snelheid waarmee we dit willen realiseren, zal de informatie op C-support.nu geen 'fancy' platform of website vormen, maar een eerste bron van informatie. Vergelijkbaar met bijvoorbeeld www.werkenchronischziek.nl.

Bij de werknemers, zelfstandig werkenden en werkgevers is er specifiek aandacht voor het zodanig aanbieden van deze informatie, zodat deze ook geschikt is voor mensen die praktisch geschoold en of laaggeletterd zijn.

In een communicatieplan geven we overzichtelijk weer welke relevante platforms we zien om deze informatie te verspreiden (zie bijlage 3 voor een eerste overzicht). We vragen de platforms of ze de informatie over COVID-19 en werk online willen plaatsen en in hun communicatiekanalen hier aandacht aan willen besteden. Voor het eenvoudig overnemen van de informatie, ontwikkelen we een online toolkit: een digitaal dossier waarin de informatie, tips en tools met een korte toelichting te vinden zijn.

De online-informatie en toolkit willen we zodanig snel ontwikkelen, dat ze gelijktijdig gereed zijn met de kick-off sessie in april 2021. Dan kunnen we de informatie gelijk promoten onder de deelnemers, zodat zij het verder kunnen zetten in hun netwerk.

Planning

De online-informatie onderhouden en actualiseren we gedurende 2 jaar vanuit dit programma.

Periode van ontwikkelen: maart – april 2021

Websitepagina's gereed en online toolkit verspreiden: vanaf tweede helft april 2021

Einde van activiteit online informatie: mei 2023

Actualiseren van aanbod: doorlopend

³ www.c-support.nu/werkwijzer

⁴ <https://www.c-support.nu/q-support-en-e-infuse-ontwikkelen-nascholing/>

Doel en resultaten

Het doel van de eerste activiteit binnen voorlichting, is eenvoudig vindbare informatie over COVID-19 en werk voor alle doelgroepen via in ieder geval www.c-support.nu en het stimuleren dat andere relevante platforms deze informatie overnemen.

Voorlichtingsactiviteit 2: online sessies met deskundigen

Het aanbieden van online-informatie is een eerste stap. Het bieden van sessies met deskundigen waar deelnemers specifieke vragen kunnen stellen is een volgende. Door de coronamaatregelen vinden deze sessies in eerste instantie online plaats. Het betreffen voorlichting sessies voor:

1. Werknemers met langdurige coronaklachten
2. Zelfstandig werkenden met langdurige coronaklachten
3. Werkgevers
4. Arbozorgprofessionals
5. Zorgprofessionals

Per genoemde doelgroep achterhalen we op welke thema's behoefte is aan voorlichtingssessies. We doen dit door een korte vragenlijst online uit te zetten. Daarnaast benutten we de ervaringen van de nazorg adviseurs C-Support wat zij als belangrijke thema's rond werk zien en horen vanuit de cliënten met langdurige coronaklachten die ze begeleiden. Ook de kick-off sessie (programmaonderdeel 1) geeft input van wat goede items zijn voor deze voorlichtingssessies zijn.

De vragen rond werk vanuit ervaringsdeskundigen vormen een belangrijke basis voor de voorlichting en daarmee voor *alle* sessies. Bij elke voorlichtingssessie is om die reden ook een ervaringsdeskundige werknemer of ZZP'er aanwezig.

Op basis van de verkenning en input van ervaringsdeskundigen maken we per doelgroep een top 3 van thema's die in de sessies aan bod kunnen komen. De start is dus voor elke doelgroep online voorlichting sessies met 3 thema's waar het meest behoefte aan is op dat moment. Gedurende de twee jaar dat we de sessies aanbieden, kunnen thema's een andere invulling krijgen. Halfjaarlijks bekijken we op basis van het animo voor de sessies en de signalen die we krijgen of het nog goede thema's zijn of dat andere thema's invulling dienen te krijgen.

Per thema zoeken we deskundigen die de vragen van de doelgroep kunnen beantwoorden en die we kunnen betrekken in de ontwikkeling en uitvoering van de voorlichting sessies per doelgroep. We denken hierbij aan de medische adviseurs en nazorgadviseurs van C-support, bedrijfsartsen en andere arbozorgprofessionals die zich gespecialiseerd hebben in COVID-19 en werk. Er zijn ook de nodige professionals op gebied van werk en re-integratie, die zelf corona hebben gehad en kampen met werkproblemen. De opzet is om deze ervaringsdeskundige professionals te betrekken in het voorbereiden en verzorgen van de voorlichting.

De uitnodiging richting professionals om hierbij een rol te spelen doen we tijdens de kick-off sessie in april. En door het specifiek aanschrijven van deskundigen uit netwerk van C-support, Centrum Werk Gezondheid, ministerie van SZW en het netwerk dat tijdens de kick-off sessie is gestart.

We bieden deze professionals ook een train de trainer cursus aan zodat zij de kennis verder kunnen verspreiden en er meer aanbieders/procesbegeleiders zijn van dergelijke voorlichting sessies COVID-19 en werk.

Op basis van de behoefte voor een voorlichting gaan we de sessies vaker of minder vaak aanbieden. Om het interactief te houden, gaan we uit van 8-10 deelnemers per sessie.

Van de informatie die gedeeld wordt tijdens de sessies maken we per doelgroep FAQ: frequently asked questions die we in ieder geval op de C-support website kunnen plaatsen.

Bij de werknemers, zelfstandig werkenden en werkgevers is er specifiek aandacht voor de wijze van het bieden van de voorlichting, zodat de sessies ook geschikt zijn voor praktisch geschoolden en mensen die laaggeletterd zijn.

De promotie van de sessies vindt plaats via C-support, via de platforms die we aangeschreven hebben met de online toolkit en via andere kanalen uit ons netwerk. Zoals via het platform Fit for Work en de werkgroep Chronisch Zieke Werkenden.

Planning

De online voorlichting sessies en train de trainer cursus bieden we gedurende twee jaar aan.

Periode ontwikkeling van online voorlichting sessies: mei – juni 2021

Start aanbieden: juni 2021

Train de trainer cursus: juni 2021, juni 2022, juni 2023

Einde van aanbieden sessies: juni 2023

Evaluatie van online sessies – halfjaarlijks: november 2022, mei 2022, november 2022

Doel en resultaten

Per doelgroep ontwikkelen we drie inhoudelijke online voorlichting sessies als start met thema's waar op dat moment het meest behoefte aan is vanuit de doelgroep. De sessies vinden plaats onder leiding van een deskundige. Gedurende twee jaar bieden we deze online voorlichting sessies aan en ontwikkelen we per doelgroep FAQ met antwoorden die online te vinden zijn via de website van C-support. Verder komt er een train de trainer cursus voor professionals zodat de kennis ook langs andere wegen verspreiding krijgt. Met een tussentijdse evaluatie van de activiteiten voor eventuele bijstelling.

Voorlichtingsactiviteit 3: fysieke voorlichting sessies

Zodra het kan, bieden we naast de online voorlichting sessies, fysieke sessies aan op diverse locaties in het land. De groepen hierbij zullen iets groter zijn dan bij de online sessies, 20-30 deelnemers. We kiezen hiervoor, omdat we dan in één keer meer mensen live kunnen bereiken en hen kunnen wijzen op het aanbod rond COVID-19 en werk. En dan vooral op het 1 op 1 begeleidingsaanbod van C-support voor coronapatiënten, de website-informatie en de handreikingen COVID-19 en werk⁵.

De locaties van de sessie dienen toegankelijk te zijn voor rolstoelgebruikers, en goed bereikbaar te zijn met openbaar vervoer en auto. Wat betreft de verspreiding van de locaties over het land, denken we per doelgroep aan de volgende mogelijkheden:

- Voor werknemers en ZZP'ers op een centrale plaats in de provincie.
- Voor werkgevers en werkgevers op plaatsen verspreid over de regio's Noord, West, Midden, Oost, Zuid.
- Voor de arbozorgprofessionals op locatie van arbodiensten, verspreid over de regio's.
- Voor de zorgprofessionals zouden de universitaire medisch centra (UMC) een mooie locatie kunnen vormen waar ook zorgprofessionals van buiten het eigen ziekenhuis welkom zijn.

Omdat deze voorlichting sessies een iets ander karakter hebben dan de online sessies over een thema met een deskundige, ontwikkelen we hiervoor een format per doelgroep met daarin de belangrijkste informatie die de doelgroep moet hebben, zodat ze zich bewust zijn van wat ze kunnen doen, welke informatie daarvoor voor handen is en bij wie ze terecht kunnen voor meer ondersteuning.

⁵ Met steun van ministerie van SZW en de betrokkenheid van ervaringsdeskundigen en (arbozorg)professionals ontwikkelt Centrum Werk Gezondheid handreikingen COVID-19 en werk voor werknemers, werkgevers, zelfstandig werkenden en zorgprofessionals. Deze zijn naar verwachting in juli 2021 gereed.

Net als bij de online sessies spelen ervaringsdeskundige werkenden een cruciale rol: hun vragen rond werk vormen een belangrijke basis voor de sessies. Bij elke fysieke voorlichtingssessie is ook minimaal één ervaringsdeskundige werknemer of zelfstandig werkende aanwezig.

Eveneens betrekken we hierbij wederom deskundigen voor het verzorgen van de sessies, zoals de deskundigen die ook betrokken zijn bij de online voorlichting sessies. Vergelijkbaar met de online sessies, bieden we professionals een train de trainer cursus aan zodat zij de kennis verder kunnen verspreiden en er meer aanbieders/procesbegeleiders zijn van dergelijke fysieke voorlichting sessies COVID-19 en werk.

Bij de ontwikkeling van de fysieke voorlichting sessies en de train de trainer cursus nemen we de opgebouwde ervaring en materialen mee vanuit de online voorlichting sessies.

Bij de werknemers, zelfstandig werkenden en werkgevers is er specifiek aandacht voor de wijze van het bieden van deze voorlichting, zodat de sessies ook geschikt zijn voor praktisch geschoolden en mensen die laaggeletterd zijn.

Halfjaarlijks bekijken we op basis van het animo voor de sessies en de signalen die we krijgen of de opzet en invulling nog volstaat of dat deze bijstelling behoeft.

En van de informatie die gedeeld wordt tijdens de sessies maken we per doelgroep FAQ: frequently asked questions die we op de C-support website kunnen plaatsen.

De promotie van de sessies vindt plaats via C-support, via de platforms die we aangeschreven hebben met de online toolkit en via andere kanalen uit ons netwerk. Zoals via het platform Fit for Work en de werkgroep Chronisch Zieke Werkenden.

Planning

De fysieke voorlichting sessies en train de trainer cursus bieden we gedurende twee jaar aan.

Periode ontwikkeling van fysieke voorlichting sessies: juni-augustus 2021

Start van aanbieden fysieke sessies: september 2021 (onder voorbehoud ivm corona)

Aanbieden van fysieke sessies: september 2021 – september 2023 (onder voorbehoud)

Einde van aanbieden fysieke sessies: september 2023 (onder voorbehoud)

Evaluatie en eventuele bijstelling - halfjaarlijks: december 2021, juni 2022, december 2022

Doel en resultaten

Fysieke voorlichting sessie voor werknemers, werkgevers, ZZP'ers, arbozorgprofessionals en zorgprofessionals op voor hen passende locaties, gericht op het bieden van de eerste belangrijke informatie en een overzicht van aanbod van ondersteuning rond COVID-19 en werk. Een train de trainer cursus voor professionals zorgt dat de kennis ook langs andere wegen verspreiding krijgt. Tevens stellen we op basis van de fysieke sessies eveneens FAQ op, die we kunnen verspreiden via de C-support website. De fysieke voorlichtingssessies, bijbehorende train de trainer cursus en FAQ bieden we gedurende twee jaar aan. Met een tussentijdse evaluatie voor eventuele bijstelling.

Voorlichtingsactiviteit 4: plan van aanpak ontwikkeling nieuwe tools

Er zijn nog weinig specifieke tools rond COVID-19 en werk beschikbaar, zoals de handreikingen COVID-19 en werk die in ontwikkeling zijn met steun van ministerie van SZW.

Dit programma kent vijf doelgroepen: werknemers, werkgevers, zelfstandig werkenden, arbozorgprofessionals en zorgprofessionals. Gedurende het programma willen we in ieder geval een plan van aanpak voor één nieuwe tool per doelgroep ontwikkelen. Met als doel dat inzet van de tool bijdraagt aan werkbehoud bij langdurige coronaklachten. Zo merken we dat de online werkwijzer

die ontwikkeld is voor Q-koorts en werk⁶, ook handig is voor coronapatiënten die tegen problemen op het werk aanlopen en zich bijvoorbeeld nu moeten voorbereiden op een gesprek met UWV na 1 jaar ziekteverlof. Een mogelijkheid is om een vergelijkbare tool specifiek voor COVID-19 en werk te maken.

Wat de inhoud van de tool moet zijn en welke vorm deze dient te krijgen (online of fysiek), gaan we na gedurende de eerste periode van het project als er online voorlichting sessies zijn geweest met alle doelgroepen, en mogelijk ook al enkele fysieke voorlichtingssessies. Op basis van deze sessies, vangen we signalen op waar behoefte aan is. Met de adviescommissie waarin vertegenwoordiging zit vanuit alle doelgroepen van dit programma, gaan we na hoe de tool vorm zou kunnen krijgen.

Per gewenste tool per doelgroep, komen we met een voorstel richting ministerie van SZW met daarin een uitwerking van de beoogde activiteiten, planning en begroting.

Het ontwikkelen van nieuwe tools valt buiten de begroting van voorleggend programma COVID-19 en werk.

Planning

Verkenning van behoefte aan tools tijdens voorlichtingssessies: april – november 2021

Plan voor nieuwe tools: december 2021

Doel en resultaten

Voor werknemers, werkgevers, zelfstandig werkenden, arbozorgprofessionals en zorgprofessional maken we per doelgroep een plan van aanpak voor de ontwikkeling van een nieuwe tool die hen ondersteunt om werkbehoud en werkhervatting met langdurige coronaklachten mogelijk te maken.

⁶ www.c-support.nu/werkwijzer

C. Scholing

Waar voorlichting vooral gericht is op het in eerste instantie delen van ervaringen en kennis, en het mensen wegwijs maken in wat er aan informatie en ander aanbod beschikbaar is, zet scholing meer in op vaardigheden. Op het *hoe* kun je bijdragen dat mensen met langdurige coronaklachten het werk kunnen hervatten en aan het werk kunnen blijven. Om die reden zijn de scholingsactiviteiten gericht op professionals: op arboprofessionals, op zorgprofessionals en op andere professionals met belangstelling voor COVID-19 en werk. Naast de fysieke impact van corona besteden we aandacht aan de psychische gevolgen/burn-out en sociale effecten van COVID-19 infectie en behandeling in de scholing.

Om het gewenste netwerk van zorg voor elkaar te krijgen, organiseren we de scholingsactiviteiten multidisciplinair. Via een gemixte groep van professionals stimuleren we kruisbestuiving vanuit diverse professionele invalshoeken. De verwachting is dat beroepsverenigingen zelf specifieke scholing voor hun leden (gaan) ontwikkelen. Zo zijn veel beroepsverenigingen actief op COVID-19 en bieden online informatie aan hun achterban in de vorm van bijvoorbeeld kennisdossiers en klinische lessen. En juist vanuit de *arbozorg*professionals komt meer en meer kennis beschikbaar voor COVID-19 en werk en hoe om te gaan met langdurige coronaklachten in het werk, die goed is om te delen met andere professionals.

In de scholing borgen we het perspectief van de werkende met langdurige coronaklachten door deze groep ervaringsdeskundigen bij de ontwikkeling en uitvoering te betrekken.

Net als bij de voorlichtingsactiviteiten starten we met online scholing gezien de urgentie, en gaan we over op fysieke activiteiten zodra dit mogelijk is.

De focus ligt op online aanbod in de vorm van e-learnings en scholingssessies (online en fysiek) begeleid door deskundigen gericht op het ontwikkelen van vaardigheden.

Op termijn willen we de scholingsactiviteiten door ontwikkelen naar voorlichtingsactiviteiten postinfectieuze klachten en werk (programmaonderdeel 5).

Scholingsactiviteit 1: Inventarisatie van bestaand aanbod

We houden een korte online deskresearch van wat beschikbaar is aan bestaand scholingsaanbod rond COVID-19 en werk. Hetgeen we vinden plaatsen we overzichtelijk bij elkaar. Dit overzicht leggen we voor aan een groep deskundigen uit ons netwerk van wie we inschatten dat ze weet hebben van het aanbod rond COVID-19 en werk, ook vanuit diverse beroepsgroepen. Bij hen gaan we na:

- Wat bij hen bekend is aan online scholingsaanbod rond COVID-19 en werk en voor welke doelgroepen dit aanbod geschikt is;
- In welk bestaand aanbod vanuit hun eigen beroepsgroep mogelijk een online module COVID-19 en werk een onderdeel kan vormen;
- Welke bestaand scholingsaanbod op andere thema's dan COVID-19 en werk, ook geschikt is voor professionals op zoek naar ondersteuning bij omgaan met langdurige coronaklachten werk;
- Welke thema's of onderwerpen zij geschikt achten voor de ontwikkeling van nieuw scholingsaanbod (e-learnings en intervisie sessies) COVID-19 en werk en voor welke groep professionals (arbo, zorg, breder);
- Andere ideeën die zij hebben voor het aanbieden van scholing (online en fysiek) op gebied van COVID-19 en werk.

Tevens verkennen we bij een groep ervaringsdeskundigen wat zij van belang vinden in de scholing aan professionals. Waar lopen zij tegen aan in gesprek bijvoorbeeld met de bedrijfsarts of hun fysiotherapeut als het over werk gaat.

Van deze verkenning maken we een overzicht. Een overzicht dat we ook inzetten bij het aanbieden van informatie over COVID-19 en werk tijdens de kick-off (programmaonderdeel A) en online informatie (programmaonderdeel B) voor het actualiseren van het aanbod.

In 2022 en 2023 herhalen we de verkenning, zowel online als via de deskundigen en ervaringsdeskundigengroep, om het overzicht actueel te houden en als input voor het mogelijk bijstellen en aanpassen van het scholingsaanbod binnen dit programma.

Planning

Periode van verkennen: maart – april 2021

Overzicht van bestaand aanbod: april 2021

Herhaling van verkenning: 2022, 2023

Einde van activiteit: mei 2023

Doel en resultaten

Een overzicht van beschikbaar scholingsaanbod voor professionals (arbo, zorg en breder) gericht op vaardigheden in omgaan met COVID-19 en werk. Tevens komt er inzicht in de behoeften van professionals én van ervaringsdeskundigen wat nodig is op het gebied van scholing COVID-19 en werk. Gedurende twee jaar herhalen we deze verkenning om het aanbod actueel te houden en inzicht te verkrijgen in mogelijk nieuwe behoeften van professionals en ervaringsdeskundigen aan scholingsactiviteiten.

Scholingsactiviteit 2: Ontwikkelen van online modules

Binnen het programma ontwikkelen we twee online modules:

1. Een online module COVID-19 en werk voor arbozorgprofessionals
2. Een online module COVID-19 en werk voor zorgprofessionals

We ontwikkelen hiermee twee generieke modules waarmee we een grote groep professionals laagdrempelig en op korte termijn de eerste basisvaardigheden bieden vanuit de eigen context: arbozorg en reguliere zorg.

Bewust is gekozen voor deze twee genoemde groepen. Het zijn professionals die specifiek 1 op 1 werkende mensen met coronaklachten begeleiden en of behandelen, en die werkherleving en aan het werk kunnen blijven met coronaklachten kunnen ondersteunen. Het doel van dit programma. Wel is een onderscheid gemaakt tussen arbozorgprofessionals en zorgprofessionals: bij de zorgprofessionals vormen inzicht in de arbozorg en wet- en regelgeving bij ziekte en werk een belangrijke basis voor meer werkgericht handelen.

We noemen het een online module vanuit de insteek dat beroepsverenigingen deze module COVID-19 en werk kunnen toevoegen aan bestaand scholingsaanbod rond COVID-19.

Qua vorm is de online module zoals een e-learning opgebouwd: een onlineprogramma dat deelnemers op het door hun gewenste tijdstip en door hen zelfgekozen plek zelfstandig kunnen volgen.

Met vertegenwoordiging van de belangrijkste beroepsverenigingen vanuit het perspectief van het 1 op 1 begeleiden van werkende coronapatiënten (zoals bedrijfsartsen, arbeidsdeskundigen, bedrijfsmaatschappelijk werkers, jobcoaches, re-integratiedeskundigen etc) stellen we een werkgroep samen die de ontwikkeling van de online module voor arbozorgprofessionals begeleidt.

Juist om ervoor te zorgen dat een brede arbozorgprofessionals met deze online module geschikte handvatten krijgen.

Bij de ontwikkeling van de online module voor zorgprofessionals maken we een werkgroep met medische adviseurs van C-support die veelal ook werkzaam zijn als zorgprofessional, aangevuld met enkele zorgprofessionals waarvan we weten dat ze arbeid meenemen in de behandeling en begeleiding van COVID-19 patiënten en of bezig zijn dit vorm te geven.

In beide werkgroepen zijn ook ervaringsdeskundige werkenden (werknemers/zzp'ers) betrokken om goed het perspectief van de werkende met langdurige coronaklachten te borgen.

Bij de inhoud maken we ook een verbinding met beschikbare informatie en tools die per doelgroep aanwezig zijn vanuit voorgaand programmaonderdeel voorlichting. En de opgedane ervaringen en kennis uit dit programma en andere initiatieven van C-support, Centrum Werk Gezondheid en de betrokken deskundigen en ervaringsdeskundigen bij dit programma.

Een professioneel bureau begeleidt de technische ontwikkeling van de online modules, inclusief vormgeving.

De online modules komen via een hyperlink gratis en open toegankelijk beschikbaar via de website van C-support.

Omdat we de verspreiding van de online modules via de beroepsverenigingen willen doen, laten we het aanvragen van accreditatie per doelgroep over aan de beroepsverenigingen. Ook omdat de online module deel kan gaan uitmaken van bestaand aanbod van deze verenigingen.

Voor het stellen van technische en inhoudelijke vragen van deelnemers stellen we een e-mailadres in.

In de online module zitten ook evaluatievragen hoe deelnemers de online module hebben ervaren. Per half jaar bekijken we of we iets aan de online module dienen te wijzigen. De wijzigingen op basis van evaluatie vinden tegelijkertijd plaats met actualisatie met nieuwe beschikbare kennis, vanuit dit programma of vanuit andere initiatieven.

Het ontwikkelen van de database van de deelnemers vindt plaats op één centrale online locatie.

Planning

De online modules bieden we gedurende twee jaar aan.

Ontwikkelen van 2 online modules: mei-augustus 2021

Lanceren van 2 online modules: september 2021

Aanbieden van 2 online modules: oktober 2021- oktober 2023

Evaluatie en aanpassing van online modules: april 2022, oktober 2022, april 2023

Doel en resultaten

Twee online modules COVID-19 en werk die respectievelijk arbozorgprofessionals en professionals de eerste handvatten bieden hoe werkende mensen met langdurige coronaklachten te begeleiden. Met als doel dat deze groep werkenden aan het werk kan blijven of het werk op een goede manier kan hervatten. De online modules bieden we gedurende twee jaar aan. Met tussentijdse evaluaties voor eventuele bijstelling.

Scholingsactiviteit 3: Online interviewsessies

Naast het aanbieden van een online module in de vorm van een e-learning, bieden we online interviewsessies aan met een mix van professionals (arbo, zorg, breder). Hoewel het dan minder

strikt aansluit bij de omschrijving 'professionele intervisie' zoals algemeen geldend bij beroepsverenigingen, willen we juist in deze sessies de kruisbestuiving en daarmee ook (arbocuratieve) samenwerking tussen professionals stimuleren.

Voor deelname aan deze online intervisiesessies is de voorwaarde dat de deelnemer de online module (scholingsactiviteit 2) heeft gevolgd.

Voor het verzorgen van de intervisiesessies ontwikkelen we een format. Op basis van de behoefte die we verkend hebben bij de voorlichtingssessies, bepalen we de inhoudelijke thema's waarop we de intervisie aanbieden.

Vergelijkbaar met de voorlichtingsactiviteiten, betrekken we deskundige procesbegeleiders voor de intervisiesessies. En bieden we hen ook een train de trainer cursus aan, zodat op meer plekken in het land deze intervisie tot stand kan komen.

Om het interactief te houden, zetten we in op 10-15 deelnemers per sessie.

De promotie van de sessies vindt plaats via C-support, via de platforms die we aangeschreven hebben met de online toolkit gericht op professionals en via andere kanalen uit ons netwerk. Zoals via het platform Fit for Work en de werkgroep Chronisch Zieke Werkenden.

Planning

De online intervisiesessies bieden we gedurende twee jaar aan.

Periode ontwikkeling van online intervisiesessies: mei – augustus 2021

Start aanbieden: september 2021

Einde van aanbieden sessies: september 2023

Evaluatie van online intervisiesessies – halfjaarlijks: maart 2022, september 2022, maart 2023

Doel en resultaten

Online intervisiesessies waarin professionals hun specifieke vragen met elkaar onder leiding van een deskundige kunnen bespreken en zo van elkaars werkwijze kunnen leren. De mix van deelnemers stimuleert een 'netwerk van zorg' blik en arbocuratieve aanpak in de behandeling en begeleiding van werkende mensen met langdurige coronaklachten. Tevens ontwikkelen we een train de trainer cursus. De online intervisiesessies en de train de trainer cursus bieden we gedurende twee jaar aan. Met een tussentijdse evaluaties voor eventuele bijstelling.

Scholingsactiviteit 4: Fysieke intervisie sessies

Vergelijkbaar met de opzet van de online intervisiesessies, ontwikkelen we een fysieke vorm van intervisiesessies ondersteund door een deskundig procesbegeleider. De ontwikkeling zal (gedeeltelijk) parallel verlopen met die van de online scholingssessies.

Qua locatie voor het aanbieden van deze sessies denken we aan de locaties van de UMC's in Nederland. Omdat het met een mix van deelnemers is, waaronder ook arbozorgprofessionals, komt op deze manier de arbeidsexpertise op de 'poli' zagezeggd. Iets dat we vanuit diverse andere projecten ondersteunen.

Om het interactief te houden, zetten we in op 10-15 deelnemers per sessie.

Vanaf het moment dat het weer mogelijk is om fysieke sessies te verzorgen, hebben professionals de keuze uit een online of een fysieke sessie.

Halfjaarlijks beoordelen we weer hoe deze fysieke scholingssessies in het veld van professionals vallen, en of ze bijstelling behoeven.

Wederom bieden we ook bij de fysieke scholingssessies een train de trainer cursus aan om zo de verspreiding van dergelijke scholingssessies te stimuleren.

Planning

De fysieke intervisiesessies bieden we gedurende 2 jaar aan.

Periode ontwikkeling van fysieke intervisiesessies: juli - september 2021

Start aanbieden: oktober 2021 (onder voorbehoud)

Einde van aanbieden sessies: oktober 2023

Evaluatie van fysieke intervisiesessies – halfjaarlijks: april 2022, november 2022, april 2023

Doel en resultaten

Fysieke intervisiesessies waarin professionals hun specifieke vragen met elkaar onder leiding van een deskundige kunnen bespreken en zo van elkaars werkwijze kunnen leren. De mix van deelnemers stimuleert een 'netwerk van zorg' blik en arbocuratieve aanpak in de behandeling en begeleiding van werkende mensen met langdurige coronaklachten. Gedurende twee jaar bieden we de fysieke sessies en train de trainer cursus aan. Met tussentijdse evaluaties voor eventuele bijstelling.

D.Opzet onderzoeksprogramma

Er is nog niet veel bekend over COVID-19. Nog minder wetenschappelijk onderbouwde kennis is beschikbaar over COVID-19 en werk. Binnen dit programma willen we komen tot een opzet voor het vormgeven van een meerjarig onderzoeksprogramma dat resulteert in meer onderbouwde kennis over COVID-19 en werk. Deze kennis geeft wetenschappelijke onderbouwing aan professioneel handelen bij het begeleiden van werkende mensen met langdurige coronaklachten en geeft richting aan beleid rond COVID-19 en werk. Het gaat dan om fysieke, psychische gevolgen/burn-out en sociale effecten van COVID-19 infectie en behandeling.

Daarbij willen we gebruik maken van de ervaringen en kennis rond Q-koorts en werk. Er is veel kennis opgedaan over de lange termijn gevolgen van deze infectieziekte, er is veel geleerd over wat er nodig is voor de betrokken zorgaanbieders en ook wat de gevolgen waren voor werk en vooral het verlies ervan ten gevolge van de ziekte. De ervaringen en kennis rond Q-koorts en werk kunnen we gebruiken om te komen tot een COVID-19 en werk onderzoeksprogramma.

Q-support heeft naar aanleiding van haar ervaring met de Q-koortspatiënten regelmatig signalen afgegeven over het belang van vroegtijdig ondersteuning aan de werkende patiënt en het belang van goede scholing aan betrokken zorgaanbieders, bedrijfsartsen en verzekeringsartsen over postinfectieuze aandoeningen⁷. Bij het uitbreken van COVID-19 is deze boodschap extra actueel. De motie van Weyenberg en van Dijk (november 2020) ondersteunt dit.

Wanneer een patiënt geconfronteerd wordt met langdurige klachten na het doormaken van een infectieziekte dan wordt deze ook geconfronteerd met een complex stelsel van maatregelen. Waarbij ogenschijnlijk kleine stappen grote gevolgen kunnen hebben. Zeker als professionals onvoldoende kennis hebben over de ziekte en hoe om te gaan met (maatschappelijke) gevolgen van de ziekte. Als daarbij dan ook afstemming met andere (arbozorg) professionals ontbreekt omdat het systeem niet in vanzelfsprekende samenwerking voorziet, dan kunnen de gevolgen op maatschappelijk vlak, ook voor werkbehoud, groot zijn. Een ander aandachtspunt in de keten van zorg is dat professionals niet allemaal gelijktijdig in het proces betrokken zijn.

In navolging van de motie pleiten C-support en Centrum Werk Gezondheid voor nader onderzoek over de 'Patient journey' die mensen doorlopen na een infectieziekte en wat ervoor nodig is om succesvol aan het werk te kunnen blijven of het werk te kunnen hervatten. Welke disciplines komt de werkende patiënt tegen? Op welke momenten is samenwerking nodig, ook interdisciplinair? Welke kennis is nodig? Wat draagt bij en wat niet bij aan werkbehoud en werkhervatting?

We adviseren ook het onderzoek vanuit een integrale visie te laten plaatsvinden, vanuit het biopsychosociaal model⁸. Dat wil zeggen met aandacht voor alle domeinen waarop langdurig ziek zijn ingrijpt: medisch, sociaal, mentaal en werk & inkomen.

Op basis van voorgaande denken we aan de volgende uitgangspunten voor onderzoek:

- De werkende met (langdurige) COVID-19 klachten staat centraal (patient journey).
- Gericht op een zo optimaal mogelijke begeleiding rond werkbehoud en werkhervatting bij (langdurige) COVID-19 klachten vanuit biopsychosociaal model.
- Onderzoek naar elementen van de patient journey: welke elementen werken bevorderend en welke belemmerend in het proces van werkbehoud en werkhervatting bij (langdurige) COVID-19 klachten.

⁷ Q-koorts kompas. Samen richting kiezen en koers bepalen. Q-support, 2017 <https://www.q-support.nu/wp-content/uploads/2019/11/Q-koorts-Kompas1.pdf> en 'Lessen uit de Q-koortsepidemie', 2020 <https://www.q-support.nu/wp-content/uploads/2020/04/200416-Nazorg-in-5-lessen-uit-Q-koorts.pdf>

- Onderzoek gericht op expertise van professionals: wat is het effect van scholing over COVID-19 en werk, welke onderbouwde kennis is nodig en draagt bij aan meer expertise.
- Onderzoek naar samenwerking tussen professionals: hoe kunnen we zorgen voor meer multidisciplinaire samenwerking op dit gebied, wat zijn succesvolle voorbeelden bij COVID-19 en werk.
- Onderzoek naar mogelijke typering van groepen die meer of minder risico lopen op langdurige werkproblemen door COVID-19.
- Onderzoek naar effectiviteit van vroegtijdige werkgerichte interventies: wat zijn werkzame elementen, wat is de beste timing voor dergelijke interventies, en door wie, wat zijn kosten en baten.
- Een vertaalslag van de uitkomsten COVID-19 en werk naar postinfectieuze klachten en werk breed.

In afstemming met het ministerie van SZW bekijken we hoe dit onderzoeksprogramma vormt krijgt in samenwerking met onderzoeksinstituten zoals RIVM, TNO en ZonMw. Op een zodanige manier dat de coördinatie en monitoring van het onderzoeksprogramma bij één of meer van deze onderzoeksinstituten plaatsvindt, en Centrum Werk Gezondheid en C-support deel uitmaken van een regiegroep die het programma mee opstelt en begeleidt. Dit is van belang om verbinding te houden tussen het onderzoeksprogramma en de overige onderdelen van het programma COVID-19 en werk, zodat enerzijds de signalen, behoeften en wensen uit de kick-off, voorlichting- en scholingsactiviteiten aandacht krijgen in de onderzoeksprogrammering en anderzijds, zodat de ontwikkelde kennis uit onderzoek goed de weg kan vinden naar de praktijk langs genoemde voorlichtings- en scholingsactiviteiten.

Het budget voor dit onderzoeksprogramma en de uitvoering van het onderzoeksprogramma vallen buiten de begroting van voorliggend programma COVID-19 en werk.

Planning

In afstemming met SZW en andere partners.

Doel en resultaten

Vanuit voorliggend programma denken we mee over het vormgeven van een meerjarig onderzoeksprogramma COVID-19 en werk waarbij de onderzoeken resulteren in onderbouwde kennis over COVID-19 en werk en breder, onderbouwde inzichten bieden voor postinfectieuze klachten en werk.

E. Vertaling naar postinfectieuze klachten en werk

Een programma COVID-19 en werk is mooi. En, het is niet de eerste en niet de laatste infectieziekte met mogelijke gevolgen voor het werk. In plaats van voor iedere infectieziekte een apart programma op te tuigen, zetten we in op een breder programma postinfectieuze klachten en werk. Ook omdat veel van de fysieke-, psychische- en sociale problemen van de diverse infectieziekten en werk vergelijkbaar zijn. Zo kennen Q-koorts, Lyme en COVID-19 alle drie gevolgen in de vorm van bijvoorbeeld vermoeidheid, concentratieproblemen en een grillig verloop van herstel.

Dit is de reden dat we gedurende het COVID-19 en werk programma parallel een programma-aanpak ontwikkelen om te komen tot een lijn postinfectieuze klachten en werk met vergelijkbare onderdelen van voorlichting, scholing en onderzoek. Met als streven dat over 5 jaar alle doelgroepen kennis hebben van postinfectieuze klachten en werk als onderdeel van opleiding, bij- en nascholing, richtlijnen etc.

In opdracht van het ministerie van VWS ontwikkelen Q-support en C-support zich tot een breder initiatief voor postinfectieuze aandoeningen. Kennis en ervaringen uit voorliggend programma COVID-19 en werk die relevant en bruikbaar zijn, krijgen via C-support toepassing binnen dit nieuwe initiatief.

Van onderdelen die nog verder ontwikkeling behoeven, volgt een voorstel voor een programma postinfectieuze klachten en werk.

De uitvoering van dit voorstel valt buiten de begroting van voorleggend programma COVID-19 en werk.

Planning

In de periode mei - december 2021 ontwikkelen we een dergelijk voorstel voor de vertaling naar postinfectieuze klachten en werk.

De inbreng in het nieuwe initiatief postinfectieuze klachten van C-support/Q-support vindt doorlopend gedurende het programma plaats.

Doel en resultaten

Het inzetten van kennis en ervaringen over COVID-19 en werk binnen een bredere aanpak postinfectieuze klachten en werk via een nieuw in te richten centrum postinfectieuze klachten en werk via C-support. En een plan voor een programma postinfectieuze klachten en werk gebaseerd op de ervaringen gedurende de eerste jaar van dit programma.

F. Adviescommissie

Een adviescommissie samengesteld met ervaringsdeskundigen en relevante deskundigen begeleidt het programma en de activiteiten. De rol van de commissie is om Centrum Werk Gezondheid en C-support te adviseren over over de koers en ontwikkelingen binnen het programma.

In de adviescommissie nemen in ieder geval zitting: ervaringsdeskundige werkenden (werknemers en ZZP'ers), bedrijfsartsen en zorgprofessionals met expertise en ervaring op gebied van COVID-19 en werk en of het begeleiden van werkende coronapatiënten.

De commissie vervult haar rol gedurende de looptijd van het gehele programma (2 jaar) en komt circa drie keer per jaar online bijeen.

Lid zijn van deze commissie is een onbezoldigde functie.

Bijlage 1 Problemen met werk door langdurige coronaklachten

COVID-19 is een nieuwe ziekte, een systeemziekte die ook nog eens gevolgen kan hebben voor alle organen. Nog niet alle gevolgen zijn in kaart gebracht en onderzocht. Niet medisch, niet psychosociaal en ook niet op het gebied van werk en inkomen.

Er is nog geen definitieve naam voor mogelijk chronische gezondheidsgevolgen na de infectie. Zo komen aanduidingen als post COVID-19 syndroom⁸ en COVID-19 Associated Syndrome (CAS)⁹ langs.

Naar verwachting (januari 2021) houdt een groep van circa 15.000 mensen langdurige klachten als gevolg van COVID-19 infectie, met ook mogelijke gevolgen voor het werk.

Er is nog maar weinig specifiek onderzoek beschikbaar over COVID-19 klachten en de gevolgen voor werk. Wat bekend is, is dat de klachten grillig kunnen zijn, langdurig kunnen aanhouden en gevolgen kunnen hebben voor het dagelijks leven, waaronder werk. Tot nu toe blijkt uit onderzoek onder een selecte groep patiënten met langdurige klachten, dat het een relatief jonge groep treft met een gemiddelde leeftijd van 47 jaar (Goërtz et al., 2020). Daarmee is het een groep die midden in het (werkzame) leven staat, waar we veel 'winst' kunnen behalen door arbeidsparticipatie en werkbehoud na te streven.

Het lijkt erop dat de groep met de meeste aanhoudende klachten geen ziekenhuis- of IC opname heeft gehad en ook voor de infectie geen gezondheidsklachten had. Terwijl deze groep met aanvankelijk als 'mild' aangeduide klachten juist kampt met veel fysieke, psychische als sociale problemen, waaronder werk.

Ook de eerste indrukken van de C-support adviseurs ondersteunen dit. C-support werkt met een vergelijkbare werkwijze die is ontwikkeld bij de begeleiding van mensen met Q-koorts vanuit Q-support. Vanuit de ervaringen met Q-koorts, geeft C-support aan dat de impact van een infectieziekte groot kan zijn. Niet alleen fysiek, zeker ook op andere leefgebieden zoals werk en inkomen en de psychosociale gevolgen. De ervaring laat verder zien dat het heel belangrijk is om patiënten vroegtijdig te begeleiden om te voorkomen dat op een later moment onherstelbaar leed blijkt te zijn ontstaan.

Voor activiteiten die we ondernemen rond het ondersteunen van werkende mensen met aanhoudende klachten als gevolg van corona, vormt dit de achtergrond op dit moment. Waarbij we gebruik kunnen maken van de eerste inzichten rond COVID-19 en werk, én van opgebouwde expertise en kennis rond Q-koorts en werk, post infectieuze aandoeningen/klachten en werk, en werkbehoud bij chronische aandoeningen in het algemeen.

We sommen hier enkele bevindingen op voor een indruk van welke gevolgen langdurige klachten na COVID-19 voor het werk kunnen hebben.

Bevindingen C-support

C-support is op 1 oktober 2020 officieel van start gegaan. De nazorg- en medisch adviseurs

⁸ Goërtz et al., 2020 <https://openres.ersjournals.com/content/early/2020/09/01/23120541.00542-2020>

⁹ Handreiking voor de Zorg. Behandeling en begeleiding van post-COVID-19 patiënten; het COVID-19 Associated Syndrome (CAS). Long Alliantie Nederland, 2020 <http://www.longalliantie.nl/covid-19-herstelzorg>

hebben op de website kort gedeeld wat hun opvalt aan de patiënten die zij tot nu toe hebben gesproken¹⁰:

- Er is sprake van een relatief jonge groep mensen van 20 tot 50 jaar;
- Onder hen een aantal zorgverleners;
- Vrijwel niemand heeft als gevolg van corona in het ziekenhuis of op de IC gelegen;
- Lang niet iedereen heeft test voor COVID-19 ondergaan, maar is het de huisarts die aangeeft dat hier sprake van was;
- Vrijwel alle besmettingen zijn opgelopen in de eerste golf;
- De nasleep is heftig en de impact op het dagelijks leven (fysiek, psychisch en sociaal) is erg groot;
- Velen geven aan blij te zijn hun verhaal eens kwijt te kunnen.

Meer informatie:

- Website C-support www.c-support.nu
- Rapport 'Nazorg voor [COVID-19 patiënten: begeleiden, verbinden en regisseren](#)'

Publicaties op basis van onderzoek

Drie maanden na besmetting is onderzoek gedaan onder Nederlandse coronapatiënten, verkregen via coronalongplein.nl, (Goërtz, et al., 2020 [link](#)):

- 97% van deze groep mensen heeft drie maanden na de besmetting nog meer dan 5 klachten. Zoals vermoeidheid (95%) en kortademig (90%)
- Slechts 0,7% van de groep is klachtenvrij

Zes maanden na besmetting is bij de groep via het coronalongplein aangevuld met mensen via de Nederlandse en Vlaamse facebookgroep coronapatiënten met langdurige klachten wederom nagegaan wat de klachten zijn (Longfonds, Ciro, Universiteiten van Maastricht en Hasselt, [link](#)). Daaruit kwam het volgende beeld naar voren, gepubliceerd in diverse wetenschappelijke publicaties:

- 55% van mensen nog steeds klachten (zelfde steekproef Goërtz et al., 2020)
- Meest voorkomend: vermoeidheid (86%) en kortademig (59%).
- Nog geen 5% klachtenvrij
- Gemiddelde leeftijd: 48 jaar
- Zorgafhankelijkheid toegenomen door infectie (Vaes et al., 2020)
- Mogelijk Post-COVID-19 syndroom (Goërtz et al., 2020)

Bij deze selecte groep mensen met aanhoudende coronaklachten zijn eveneens metingen gedaan naar arbeidsproductiviteit. Zo'n 24 weken na infectie kampte de helft van deze 239 mensen met werkuitval. Opvallend bij deze groep: voor de infectie ervaarde de meeste mensen hun gezondheid als gemiddeld tot goed. Een publicatie over deze uitkomsten is in voorbereiding (Vaes et al, under review).

Psychische klachten

Er is de nodige aandacht voor mentale gevolgen door de coronacrisis. Zo is er onder meer het steunpuntcoronazorgen.nl van ARQ/RIVM met steun van VWS ingericht voor een ieder die zich als burger of professional zorgen maakt door de coronasituatie.

Een snelle zoektocht naar wetenschappelijke publicaties over psychische klachten bij langdurige coronaklachten leverde niet direct resultaten op. Anders dan dat diverse initiatieven dit benoemen zonder daarbij specifiek wetenschappelijke cijfers aan te halen. Zoals de Handreiking voor de

¹⁰ Overgenomen van <https://www.c-support.nu/een-eerste-indruk/> op 8 december 2020

zorg¹¹ die daarbij onder meer refereert aan het Post Intensive Care Syndrome (PICS). Coronapatiënten hebben het er onderling wel over, zoals op www.coronalongplein.nl en op de Facebookgroep 'corona patiënten met langdurige klachten'.

Het lijkt dus een probleem waar nog nader onderzoek op nodig is. Ook of bijvoorbeeld aanhoudende klachten kunnen leiden tot overspanning.

Cognitieve en neurologische problemen

Meer en meer komt naar voren dat een COVID-19 infectie het brein kan aantasten. En daarmee kan leiden tot cognitieve problemen of zelfs (mogelijk blijvende) aantasting van de hersenen. Met als gevolg problemen met het opnemen van kennis, het verwerken van kennis, problemen met denken, het geheugen (iets kunnen onthouden) en problemen met praten. Mensen kunnen met moeite hebben om in gesprekken het juiste woord te vinden in gesprekken, vergeten waar iets ligt of waarom ze iets aan het doen zijn. Er kan sprake zijn van *brainfog*, mist in het hoofd. Verder komen verlies van smaak en geur voor.

Uit diverse onderzoeken volgen aanwijzingen dat COVID-19 ook kan leiden tot ernstigere neurologische complicaties zoals beroertes, verminderd bewustzijn, toevallen en hersenbeschadigingen (Sharifian-Dorchea M. ea (2020 <https://doi.org/10.1016/j.jns.2020.117085>))

¹¹ Handreiking voor de zorg. Behandeling en begeleiding van post-COVID-19 patiënten: het COVID-19 Associated Syndrome. Long Alliantie Nederland, juni 2020

Bijlage 2 Schematische weergave van programma

PROGRAMMA COVID-19 EN WERK – 2021-2023

Bijlage 3 Websites en platforms

We denken aan onder meer de volgende kanalen om de informatie over COVID-19 en werk te verspreiden, zonder daarbij uitputtend te zijn:

Werknemers/mensen met corona

- o Arboportaal.nl
- o Arboplatform <https://www.ser.nl/arboplatform>
- o Coronalongplein.nl (wordt in 2021 coronaplein.nl)
- o C-support.nu
- o Steunpuntcoronazorgen.nl
- o Thuisarts.nl

ZZP'ers

- o C-support.nu
- o Steunpuntcoronazorgen.nl
- o Thuisarts.nl: vanwege het ontbreken van arbozorg, zijn ZZP'ers nu vaak aangewezen op de huisarts als eerste aanspreekpunt
- o ZZP Nederland, is lid van platform Fit for Work

Werkgevers

- o Arboportaal.nl
- o Arboplatform <https://www.ser.nl/arboplatform>
- o Brancheorganisaties
- o Werkgeversorganisaties AWWN, MKB Nederland, VNO-NCW

Arboprofessionals

- o Arboportaal.nl
- o Arboplatform <https://www.ser.nl/arboplatform>
- o NVAB

Zorgverleners

- o C-support
- o Stichting IZZ
- o Steunpuntcoronazorgen.nl
- o Werkenchronischziek.nl
- o Of uitbreiding van mogelijk arboportaal voor deze doelgroep

Overige websites:

- o Arbodiensten (werkgevers, werknemers)
- o Kamer van koophandel (ZZP'ers, MKB)